

طراحی الگوی برنامه درسی سواد مالی برای دانش آموزان دوره ابتدایی^۱

A Financial Literacy Curriculum Model for Student's Elementary Level

تاریخ دریافت مقاله: ۳۱/۰۱/۱۴۰۰؛ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۸/۰۶/۱۴۰۰

M. Khodapanah
N. Mousapour (Ph.D)
M. Davaee (Ph.D)
Gh. Ahmadi (Ph.D)

مینا خدآپناه^۲

نعمت‌الله موسی‌پور^۳

مهدی دوايي^۴

غلامعلی احمدی^۵

Abstract: The aim of this study was to design a financial literacy curriculum model for elementary school students. To this aim, the qualitative method was used for analysis. In addition, 12 professors and specialists in the field of curriculum planning and primary education, economics and finance of Tehran universities with the academic rank of associate professor and professor were interviewed in 2020. And external audit method was used to determine the validity of the findings. The proposed model was designed consisting of five factors including curriculum context, objectives, content, method and characteristics of learners, and its theoretical basis is "Tyler rationale". The results of this study was the design of a valid curriculum model for teaching financial literacy to elementary school students, which has 21 characteristics as objectives, 26 characteristics for content, 19 characteristics for teaching methods and 8 characteristics for curriculum evaluation methods. The designed template can guide the process of planning, implementing and evaluating the curriculum.
Keywords: curriculum, financial literacy, elementary level

چکیده: هدف مقاله حاضر طراحی الگوی برنامه درسی سواد مالی برای دانش آموزان دوره ابتدایی بود. در این پژوهش از روش کیفی استفاده شد. با ۱۲ نفر از اساتید و متخصصان رشته برنامه‌ریزی درسی و آموزش ابتدایی، اقتصاد و امور مالی دانشگاه‌های شهر تهران با مرتبه علمی دانشیاری و استادی در سال ۱۳۹۹ مصاحبه انجام شد. جهت تعیین اعتبار یافته‌ها از روش ممیز بیرونی استفاده شد. مدل پیشنهادی مشتمل بر پنج عامل شامل زمینه‌های برنامه درسی، اهداف، محتوا، روش و ویژگی یادگیرندگان طراحی شد و بنیاد نظری آن را «منطق تایلر» تشکیل می‌دهد. حاصل این پژوهش طراحی الگوی برنامه درسی معتبری جهت آموزش سواد مالی برای دانش آموزان دوره ابتدایی بود که دارای ۲۱ شاخص به عنوان اهداف، ۲۶ شاخص برای محتوا، ۱۹ شاخص برای روش تدریس و ۸ شاخص برای روش‌های ارزشیابی برنامه درسی می‌شد. الگوی طراحی شده می‌تواند راهنمای فرایند برنامه‌ریزی، اجرا و ارزشیابی برنامه درسی باشد. کلیدواژه‌ها: الگوی برنامه درسی، سواد مالی، دوره ابتدایی.

۱. این مقاله برگرفته از نتایج رساله دکتری با عنوان «طراحی و اعتبارسنجی برنامه درسی سواد مالی برای دانش آموزان دوره ابتدایی» است که در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی اجرا شد.

۲. دانشجوی دکترا، گروه تربیت و مشاوره، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران minakhodapanah@gmail.com

۳. استاد برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس (نویسنده مسئول) n.mousapour@hormozgan.ac.ir

۴. استادیار، گروه تربیت و مشاوره، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران davaee@yahoo.com

۵. دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران ahmadygholamali@gmail.com

مقدمه

بر اساس تعریف یونسکو «سواد مالی»^۱ در کنار سواد عاطفی، سواد ارتباطی، سواد رسانه‌ای، سواد تربیتی و سواد رایانه‌ای از جمله مولفه‌های سواد به‌شمار می‌رود (ویکنز و ساندلین^۲، ۲۰۰۷). تعریف سازمان توسعه و همکاری اقتصادی^۳ از سواد مالی عبارت است از: «دانش و فهم مفاهیم مالی، خطرات و مهارت‌ها، انگیزه و اعتماد به نفس برای کاربرد این دانش به منظور تصمیم‌گیری‌های مؤثر در طیف وسیعی از زمینه‌های مالی، برای بهبود بهزیستی مالی افراد و جامعه و نیز ایجاد مشارکت در زندگی اقتصادی (OECD، ۲۰۱۵: ۳۳). سواد مالی شامل توانایی و اطمینان فرد برای استفاده از دانش مالی جهت تصمیم‌گیری‌های مالی می‌شود؛ به بیان دیگر سواد مالی دربردارنده هر دو بعد دانش و کاربرد دانش است (ری، دیو و یاداو^۴، ۲۰۱۹).

پس از شواهد اولیه مبنی بر اینکه کودکان ۵ یا ۶ ساله در مدارس ابتدایی می‌توانند مفاهیم مالی از جمله تحلیل هزینه و فایده و کمبود را درک کنند (کوریلسکی^۵، ۱۹۷۷)، مطالعات جدیدتر هم نشان داده‌اند آموزش سواد مالی به دانش‌آموزان دوره ابتدایی می‌تواند موجب ارتقاء سواد و دانش مالی (کلویج و همکاران^۶، ۲۰۱۹؛ کودا موسکارولا و کلویج^۷، ۲۰۱۸؛ بتی، کالینز و اودرز-وایت^۸، ۲۰۱۵؛ گو، وارکو، انگ، فو و چوی^۹، ۲۰۱۲)، نگرش مالی (اماگیر، گروت، میسن‌ون‌دن برینک و ویلشوت^{۱۰}، ۲۰۱۸)، رفتارهای مالی مانند پس‌انداز (سریا، تاسمان و رحمی^{۱۱}، ۲۰۲۰؛ تونگ و دوآن^{۱۲}، ۲۰۲۰؛ بتی و همکاران، ۲۰۱۵) در کودکان شود.

براساس شواهد پژوهشی حاصل از آن‌دسته پژوهش‌هایی که به بررسی سواد مالی دانش‌آموزان ایرانی پرداخته‌اند، سواد مالی دانش‌آموزان بسیار پایین است (لویمی، ۱۳۹۶؛ دیانتی دیلموی و حنیفه زاده، ۱۳۹۴؛ سلیمی پور، ۱۳۹۲)، که اهمیت و ضرورت آموزش زودهنگام

1. Financial Literacy
2. Wickens & Sandlin
3. Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD)
4. Rai, Dua & Yadav
5. Kourilsky
6. Kalwij
7. Coda Moscarola & Kalwij
8. Batty, Collins & Odders-White
9. Go, Varcoe, Eng, Pho & Choi
10. Amagir, Groot, Maassen Van Den Brink & Wilschut
11. Cerya, Tasman & Rahmi
12. Tuong & Doan

سواد مالی را خاطرنشان می‌کند. از سوی دیگر آموزش مفاهیم مالی در قالب درس‌های علوم اجتماعی اثر لازم را نداشته و بازنگری محتوای آموزشی دروس علوم اجتماعی پیشنهاد شده است (روشندل، امیری و طغیانی، ۱۳۹۷). گلد^۱ (۲۰۱۸) و گویا، فیروزیان و غلام‌آزاد (۱۳۹۸) پیشنهاد داده‌اند آموزش سواد مالی و توانایی تصمیم‌گیری مالی با برنامه‌های درسی موجود مانند درس ریاضی تلفیق شود. پژوهشگران با اجرای نیازسنجی برنامه درسی سواد مالی در آموزش و پرورش دوره ابتدایی، بر ضرورت آموزش سواد مالی در دوره ابتدایی تاکید کرده‌اند (ممشلی، ۱۳۹۲). تحلیل محتوای کتاب‌های دوره ابتدایی نیز نشان‌دهنده است در کتاب‌های دوره ابتدایی به مولفه‌های سواد مالی به طور شایسته‌ای توجه نشده و مولفه‌های سواد اقتصادی بیشتر از مولفه‌های سواد مالی مورد توجه قرار گرفته است (احمدی، امام جمعه و علیزاده کتلویی، ۱۳۹۴)؛ بنابراین کاستی‌های برنامه درسی ابتدایی نظام آموزشی کشور در حوزه سواد مالی شناسایی شده و ارائه راهکار مناسب برای آن جزو وظایف برنامه‌ریزان درسی است.

به باور پژوهشگران، پرورش قدرت تفکر و استدلال اقتصادی کودکان، پیش‌زمینه مهارت‌های مدیریت مالی در دوره بزرگسالی است (بتی، کالینز و اودرز-وایت، ۲۰۱۵)، که پرورش آن نیازمند فرصت آموزشی طولانی و مناسب است و به همین دلیل ضروری است که این آموزش‌ها از دوره ابتدایی آغاز شود (جیارامان، جامبوناتان و آدسانیا، ۲۰۱۹؛ فیروزیان و گویا، ۱۳۹۷؛ پیغامی و تورانی، ۱۳۹۰). چرا که تأخیر در آموزش سواد مالی، موجب صرف زمان بیشتر برای اصلاح اطلاعات نادرست در آینده می‌شود. افزون بر تاکید سازمان توسعه و همکاری اقتصادی (۲۰۱۴) بر اهمیت آموزش سواد مالی در دوره ابتدایی، ضرورت و اهمیت آن در پژوهش‌های دیگر (سریا و همکاران، ۲۰۲۰؛ بتی، کالینز، اروک و اودرز-وایت، ۲۰۲۰؛ کلویج و همکاران، ۲۰۱۹؛ میشر و کومار، ۲۰۱۹؛ کودا موسکارولا و کلویج، ۲۰۱۸؛ بتی و همکاران، ۲۰۱۵؛ لوساردی و میچل، ۲۰۱۱) مورد تاکید قرار گرفته است.

-
1. Gold
 2. Jayaraman, Jambunathan & Adesanya
 3. Batty, Collins, O'Rourke & Odders-White
 4. Mishra & Kumar
 5. Lusardi & Mitchell

با در نظر گرفتن اینکه تربیت جامع انسان هدف اصلی آموزش و پرورش و نظام‌های آموزشی است، آموزش مسائل مالی و ارتقاء سواد مالی افراد از دوران کودکی می‌بایست مدنظر برنامه‌ریزان قرار گیرد. در شرایطی که در کشورهای پیشرفته سواد مالی در دوره‌های تحصیلی پیش‌دبستانی تا دانشگاه تدریس می‌شود، در نظام آموزش و پرورش رسمی کشور، آموزش سواد مالی در مدارس مورد بی‌توجهی قرار گرفته است (ممشلی، ۱۳۹۲) و برنامه درسی رسمی از آموزه‌ها و مفاهیم روزآمد سواد مالی برای آموزش سواد مالی به کودکان دوره ابتدایی، بهره‌مند نیست. درحالی‌که دوره ابتدایی، برای پایه‌ریزی ساختار شخصیتی-رفتاری و پرورش مهارت‌های اساسی کودکان اهمیت اساسی دارد (ادیب‌منش و صدر، ۱۴۰۰). به بیان دیگر هرچند در اهداف کلان نظام تعلیم و تربیت کشور ایران و در برنامه‌های درسی به طور مستقیم و غیرمستقیم بر آموزش سواد مالی تأکید شده‌است، اما ضروری است که برنامه درسی به عنوان عنصر مهمی که لازمه تحول با شرایط جدید است، به گونه‌ای طراحی شود که افراد را برای ایفای نقش فعال در جامعه یاری کند (خدارحمی و ملکی، ۱۳۹۴). با توجه به مطالب یاد شده و اهمیت آموزش سواد مالی به دانش‌آموزان دوره ابتدایی و همچنین کاستی‌های موجود در حوزه آموزشی، نظام آموزشی و کتاب‌های درسی دوره ابتدایی در حوزه سواد مالی، پژوهش حاضر در تلاش است که به طراحی الگوی آموزش سواد مالی برای دانش‌آموزان دوره ابتدایی بپردازد.

در ارتباط با موضوع سواد مالی و اقتصادی در نظام‌های آموزشی، پژوهش‌های مختلفی انجام شده‌است که در ادامه به چند نمونه اشاره می‌شود. قندهاری، مهرمحمدی، طلایی و فرج‌دیزجی (۱۳۹۸) با بررسی تطبیقی تلفیق تربیت اقتصادی در برنامه درسی دوره ابتدایی در کشورهای اسکاتلند، چین و استرالیا، به ارائه دلالت‌هایی برای تربیت اقتصادی و مالی در ایران پرداختند. نتایج پژوهش حاکی از آنست که اشتراک کشورهای منتخب در اهداف تربیت اقتصادی در دو حیطه دانش و مهارت است. در زمینه شیوه سازماندهی، تلفیق درون موضوعات درسی مختلف به ویژه درس مطالعات اجتماعی به منزله موضوع درسی مشترک میان کشورها مطرح است و نهایتاً در زمینه فرصت‌های یادگیری بر استفاده از روش‌های فعالیت-محور، کاوشگری، پرسشگری و مناظره همراه با فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات تأکید شده است. یافته‌های سریا و همکاران (۲۰۲۰) نشان داد معلمان بر توسعه وسایل و رسانه‌های یادگیری

سواد مالی تاکید دارند زیرا تا کنون روش تدریس مستقیم نتوانسته است به درک کامل مطالب در دانش آموزان منجر شود.

یافته‌های میرزا^۱ (۲۰۲۰) نشان داد علاقه به امور مالی شخصی و سطح ثروت، درآمد و تحصیلات والدین با سواد مالی فرد در ارتباط است. کارلسون^۲ (۲۰۲۰) در پژوهشی دریافت متغیرهای قومیت، پیشرفت تحصیلی و درآمد با برنامه‌های آموزشی سواد مالی رابطه معناداری داشته‌اند. بتی و همکاران (۲۰۲۰) نشان دادند مداخلات آموزش می‌تواند سواد مالی دانش آموزان را بهبود بخشند. کلویچ و همکاران (۲۰۱۹) اثربخشی آموزش مالی بر سواد مالی و رفتار پس‌انداز را تأیید کرده و دریافتند این برنامه موجب افزایش ۴ درصدی تمایل به پس‌انداز در دانش آموزان شده است. طبق یافته‌های اماگیر و همکاران (۲۰۱۸) برنامه‌های آموزش مالی مبتنی بر مدرسه می‌تواند دانش و نگرش مالی کودکان و نوجوانان را بهبود بخشد. همچنین «یادگیری تجربی» روش نویدبخشی برای آموزش سواد مالی به کودکان و نوجوانان در مقطع ابتدایی است. روش‌های مختلف تدریس مانند نقش آفرینی، بحث در گروه، مصاحبه با افراد، و تحلیل مشکلات موردی نیز از جمله روش‌های موثر آموزش سواد مالی در مدارس ابتدایی است. بتی و همکاران (۲۰۱۵) با بررسی «شواهد تجربی درباره تاثیر آموزش مالی بر دانش، رفتار و نگرش دانش آموزان ابتدایی» دریافتند حتی یک برنامه نسبتاً کوتاه باعث افزایش دانش می‌شود که تا یک سال بعد تداوم می‌یابد. دانش آموزانی که در معرض آموزش مالی قرار داشتند، پس‌انداز بیشتر و نگرش مثبت‌تری نسبت به امور مالی شخصی دارند. شرادن، جانسون، گیو و ایوت^۳ (۲۰۱۱) در پژوهشی اثر یک برنامه ابتکاری چهار ساله آموزش مالی و پس‌انداز مبتنی بر مدرسه را با عنوان «من می‌توانم پس‌انداز کنم»^۴ بررسی کردند. کودکان دبستانی که در برنامه شرکت کرده بودند صرف‌نظر از میزان تحصیلات والدین و درآمد آنها، در آزمون سواد مالی نسبت به دانش آموزان گروه مقایسه در همان مدرسه نمرات بالاتری به‌دست آوردند. به‌طور کلی نتایج پژوهش‌ها حاکی از آن است که هنگام دسترسی به آموزش مالی همراه با مشارکت در

1. Meyers
2. Carlson
3. Sherraden, Johnson, Guo & Elliott
4. I Can Save” (ICS)

خدمات مالی معنی‌دار، توانمندی و توانایی مالی کودکان خردسال افزایش می‌یابد. توتنهاگن^۱ و همکاران (۲۰۱۵) پژوهشی با هدف شناسایی خصوصیات برنامه‌های آموزش مالی که ممکن است اثرات مثبتی بر ارتقاء سواد مالی دانش‌آموزان بگذارد انجام داده و هشت ویژگی اساسی یک برنامه درسی موثر را شناسایی کردند: (الف) بناکردن برنامه و هم‌ترازی آن با استانداردها و معیارهای دقیق، (ب) مشارکت والدین (ج) ارزیابی (د) دانش مدرس و نحوه آموزش‌دهی (ه) شروع زود هنگام و تداوم برنامه (د) پرداختن به سوابق و نیازهای متنوع (ز) همسویی با علایق و انگیزه‌های دانش‌آموز، و (ح) دانش بنیادی.

با در نظر داشتن اوضاع اقتصادی کنونی ایران و جهان که هر کشوری بنا به شرایط خاص خود، درگیر مشکلات اقتصادی و بحران‌های پولی و مالی است، توجه به طراحی الگوی برنامه درسی سواد مالی در دوره ابتدایی ضرورت می‌یابد. برای طراحی برنامه درسی، نظریه‌های متعددی مطرح است و به کارگیری آنها در سطوح مختلفی از طراحی برنامه درسی و در قالب رویکردهای تفکیکی و تلفیقی^۲ قابل انجام است (موسی‌پور، ۱۳۹۸). آنچه در این پژوهش مورد نظر است، طراحی در سطح «برنامه‌ریزی» و تحت «رویکرد تلفیقی» با تعهد به «منطق تایلر^۳» است. در طراحی برنامه درسی سواد مالی بر اساس نظریه برنامه درسی تایلر انتظار می‌رود اهداف و مقاصد، تجربیات یادگیری (محتوا و موضوع درسی)، نحوه سازماندهی فعالیت‌های یاددهی و یادگیری و شیوه‌های ارزشیابی برنامه درسی سواد مالی برای پایه‌های تحصیلی دوره ابتدایی مشخص شود بنابراین پژوهش حاضر در نظر دارد به طراحی الگوی مطلوب برنامه درسی سواد مالی دانش‌آموزان ابتدایی بپردازد.

سوال‌های پژوهش

۱. با چه هدف‌هایی می‌توان به آموزش سواد مالی اقدام کرد؟
۲. کدام مفاهیم را می‌توان در برنامه درسی دوره ابتدایی وارد ساخت؟
۳. نحوه سازماندهی فعالیت‌های یاددهی و یادگیری برنامه درسی سواد مالی دوره ابتدایی کدام است؟

1. Totenhagen
2. Integration
3. Tyler

۴. با کدام روش‌ها می‌توان از بهره‌وری آموزش سواد مالی اطمینان حاصل کرد؟
۵. الگوی برنامه درسی معتبر جهت آموزش سواد مالی در دوره ابتدایی چگونه است؟

روش پژوهش

مقاله حاضر از نظر هدف بنیادی محسوب می‌شود و با توجه به روش مورد استفاده روش کیفی^۱ دارد. منابع اطلاع‌رسان یا همان آگاهی‌دهندگان کلیدی (جامعه آماری پژوهش) شامل اساتید و متخصصان رشته برنامه‌ریزی درسی و آموزش ابتدایی، اساتید و متخصصان رشته اقتصاد و امور مالی دانشگاه‌های آزاد واحد تهران مرکزی، واحد تهران جنوب و واحد کرج و دانشگاه‌های تهران و خوارزمی بودند. ملاک اصلی گزینش، دارا بودن تجربه کاری و اجرایی در زمینه سواد مالی، تالیف، پژوهش و اجرا در حوزه برنامه‌ریزی درسی و آموزش ابتدایی و سوابق آموزشی مرتبط بود. نمونه‌گیری به روش هدفمند انجام شد و برای دسترسی نهایی به اطلاع‌رسان‌ها، شیوه شبکه‌ای مورد استفاده قرار گرفت. حجم نمونه، مطابق روش‌های کیفی، تا زمان دستیابی به اشباع نظری اطلاعات ادامه یافت. بدین ترتیب، تعداد خبرگان مورد بررسی به ۱۲ رسید که ۴ نفر متخصص در رشته برنامه‌ریزی درسی، ۳ نفر صاحب‌نظر و متخصص در زمینه آموزش ابتدایی و ۵ نفر صاحب‌نظر و متخصص در زمینه اقتصاد و سواد مالی بودند (جدول ۱).

ابزار گردآوری اطلاعات فرم مصاحبه نیمه ساختاریافته بود. با توجه به پرسش‌های پژوهش، دریافت پاسخ‌های جامع، جدید بودن اطلاعات حاصل از مصاحبه‌ها، پراکندگی اطلاعات گردآوری شده، و در نظر گرفتن این مساله که برای تحلیل این اطلاعات و تبدیل آنها به اطلاعات قابل استفاده در قالب الگو، نیاز به روشی جامع و انعطاف‌پذیر بود؛ از این رو اطلاعات لازم در چارچوب رویکرد کیفی^۲ و با به کارگیری روش نظریه داده‌بنیاد^۳ و بر اساس رهیافت نظام‌مند^۴ استراوس و کوربین (۱۹۹۸) گردآوری و تحلیل شد. نظریه داده بنیاد روشی برای بنای نظریه بر داده‌هایی است که به صورت منظم گردآوری و تحلیل شده‌اند و امکان تدوین نظریه جدید را فراهم می‌کند (استراوس و کوربین^۵، ۱۹۹۰؛ ترجمه افشار).

-
1. Qualitative Approach
 2. Qualitative Approach
 3. Grounded Theory
 4. Systematic
 5. Strauss & Corbin

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیت شناختی خبرگان برنامه درسی و سواد مالی

ردیف	جنسیت	تحصیلات	مرتبۀ علمی	دانشگاه
۱	زن	دکتری برنامه‌ریزی درسی	استادیار	دانشگاه تهران
۲	مرد	دکتری مالی-مهندسی مالی	دانشیار	دانشگاه آزاد واحد تهران جنوب
۳	مرد	دکتری مدیریت آموزشی	استادیار	دانشگاه خوارزمی
۴	زن	دکتری مدیریت مالی	استادیار	دانشگاه آزاد واحد کرج
۵	مرد	دکتری برنامه‌ریزی درسی	استاد تمام	دانشگاه خوارزمی
۶	زن	دکتری تکنولوژی آموزشی	دانشیار	دانشگاه تهران
۷	مرد	دکتری برنامه‌ریزی درسی	دانشیار	دانشگاه تهران
۸	مرد	دکتری مدیریت مالی	استادیار	دانشگاه‌های آزاد واحد تهران جنوب
۹	زن	دکتری برنامه‌ریزی درسی	دانشیار	دانشگاه‌های آزاد واحد تهران مرکزی
۱۰	مرد	دکتری مالی- بیمه	دانشیار	دانشگاه‌های آزاد واحد تهران جنوب
۱۱	مرد	دکتری برنامه‌ریزی درسی	استادیار	دانشگاه‌های آزاد واحد تهران مرکزی
۱۲	مرد	دکتری مدیریت مالی	استادیار	دانشگاه‌های آزاد واحد تهران جنوب

برای سنجش روایی کیفی پژوهش حاضر، از روش ممیزی کردن از سوی داور استفاده شد. در این روش پژوهشگر با توضیح در مورد چگونگی مشتق شدن مضامین و چگونگی اخذ تصمیم در طول پژوهش برای ممیزی و تأیید آن به دست داور است که قابلیت اطمینان نتایج پژوهش افزایش می‌یابد. بر اساس تعداد خبرگان که کدهایی را مورد ارزیابی قرار داده‌اند، حداقل مقدار ضریب لاوشه^۱ (نسبت روایی محتوایی^۲) قابل قبول ۰/۵۶ محاسبه گردید. همچنین، از نظرات و رهنمودهای گروهی از خبرگان نیز در خصوص مضامین گویه‌ها استفاده شد. بدین منظور، مضامین گویه‌ها در مرحله اول توسط خود پژوهشگر از کدهای باز استخراج گردید، در این مرحله ۱۴۸ کد استخراج شده؛ در مرحله دوم با مراجعه به خبرگان، مضامین گویه‌های مرتبط با کدهای باز با نظارت آنان مجدداً مورد بررسی قرار گرفت، در این مرحله تعداد ۱۰ کد که ضریب لاوشه ده کد کمتر از ۰/۵۶ بود با نظر خبرگان و متخصصان برنامه‌ریزی درسی، آموزش ابتدایی و امور مالی از الگوی نهایی حذف شد و ۱۳۸ کد به تأیید خبرگان رسید. با

1. Lawshe

2. Content Validity Ratio (CVR)

طراحی الگوی برنامه درسی سواد مالی برای دانش آموزان دوره ابتدایی

مقایسه این دو مرحله و بر مبنای میزان توافق دو مرحله کدگذاری، ضریب پایایی با روش هولستی $0/96$ به دست آمد. مقدار ضریب هولستی^۱ بین صفر (عدم توافق) و یک (توافق کامل) است و اگر از $0/7$ بزرگتر باشد مطلوب و مورد قبول است؛ بنابراین نتایج پژوهش حاضر به میزان زیادی قابل اعتمادند.

اطلاعات با استفاده از کدگذاری باز، محوری و گزینشی با استفاده از «الگوی کدگذاری»^۲ استروس و کوربین^۳ (۱۳۹۸) تحلیل شدند. در مرحله ابتدایی با بررسی مصاحبه‌های صورت گرفته در حوزه سواد مالی، نکات کلیدی، بیانات مهم و کدهای اولیه حاصل از مصاحبه نیمه ساختاریافته مورد استخراج قرار گرفت. سپس کدهای اولیه در چارچوب مفاهیم اولیه و در قالب ساختار مشخص دسته بندی شدند. مفاهیم به دست آمده در مرحله کدگذاری باز اولیه به منظور تشکیل مقوله‌های عمده در کدگذاری محوری (یا متمرکز)، مورد تحلیل مجدد قرار گرفت. سپس این مقوله‌ها در بخش‌های مختلف شامل اهداف، مفاهیم و غیره تقسیم‌بندی و الگوی تبیینی طراحی برنامه درسی سواد مالی ارائه شد (نمودار ۱).

نمودار ۱. نمودار مراحل پژوهش

برای عرضه اطلاعات کیفی نیز از ترسیم «الگوی کدگذاری» استروس و کوربین استفاده شد که روابط بین شرایط علی، راهبردها، شرایط زمینه‌ای، مداخله‌گر و پیامدهای برنامه درسی سواد مالی دوره ابتدایی را نشان می‌دهد. از آنجا که هدف عمده نظریه داده‌بنیاد، تبیین یک پدیده از طریق مشخص کردن عناصر کلیدی (مفاهیم، مقوله‌ها و قضیه‌ها) آن پدیده و سپس طبقه‌بندی روابط این عناصر درون بستر و فرایند آن پدیده است (دانایی‌فرد و امامی، ۱۳۸۶) پس از دریافت

1. Holstein Coefficient
2. Axial Coding Paradigm
3. Strauss & Corbin

دیدگاه‌های متخصصان، تغییرات و اصلاحات پیشنهادی و مورد توافق در برنامه درسی، اعمال شد که حاصل آن به صورت مدل تبیینی برنامه درسی سواد مالی (که نشان می‌دهد که پدیده‌های مورد نظر چگونه بر هم تاثیر می‌گذارند و پیامد آنها چیست) در شکل ۱ گزارش شده‌است. یافته‌ها

۱- با چه هدف‌هایی می‌توان به آموزش سواد مالی اقدام کرد؟

پس از استخراج کدهای باز و بررسی معیار اعتبارپذیری اطلاعات، در دو مرحله، مقوله‌های فرعی و مقوله‌های اصلی استخراج شدند. در جدول ۲ تا ۵ نتایج حاصل از کدگذاری اطلاعات مربوط به اهداف، محتوا، روش و ارزشیابی ارائه شده است.

جدول ۲. شاخص‌ها و مقوله‌های مربوط به هدف

مقوله اصلی (ابعاد)	کدهای محوری (مقوله‌های فرعی)	کدهای باز (شاخص‌ها)
اهداف	ارتقاء دانش مالی	آگاهی از سازوکار بازار مالی آشنایی با خدمات مالی و ویژگی‌های آن آشنایی با فرایند بهره، اجاره، سود، سهام و ... استفاده بهینه از فناوری‌های جدید مهارت کارآفرینی و خوداشتغالی صلاحیت مالی مهارت کارکردن با موسسات خدمات مالی
	ارتقاء مهارت‌های مالی	توانایی قضاوت آگاهانه در امور مالی برنامه‌ریزی سنجیده در امور مالی اولویت‌بندی و بودجه بندی مخارج توانایی سرمایه‌گذاری توانایی تحلیل مسائل مالی شخصی
	ارتقاء مسئولیت مالی	کنترل اطلاعات شخصی و مالی به منظور افزایش ایمنی درک حقوق و مسئولیت‌ها جهت افزایش مسئولیت‌پذیری مالی
	ارتقاء مهارت در تصمیم‌گیری	قدرت تصمیم‌گیری مالی مهارت حل مساله مالی

مقوله اصلی (ابعاد)	کدهای محوری (مقوله‌های فرعی)	کدهای باز (شاخص‌ها)
		انتخاب و آمادگی شغلی
		دریافت اطلاعات مالی از منابع مختلف و ارزیابی آن‌ها
		تفکر انتقادی و استدلال تحلیلی
	ارتقاء اطمینان مالی	تقویت اعتماد به نفس برای مدیریت امور مالی
		پرورش ظرفیت‌ها و شایستگی‌های مالی

۲- کدام مفاهیم را می‌توان در برنامه درسی دوره ابتدایی وارد ساخت؟

در بعد محتوا، پس از کدگذاری باز با استخراج مقوله‌های فرعی (کدهای محوری)، شاخص‌ها و مقوله‌های مربوط به محتوا مشخص شد (جدول ۳).

جدول ۳. شاخص‌ها و مقوله‌های مربوط به محتوا/مفاهیم

مقوله اصلی (ابعاد)	کدهای محوری (مقوله‌های فرعی)	کدهای باز (شاخص‌ها)
مفاهیم/محتوا	درآمدها و حرفه‌ها	آشنایی با روش‌های کسب درآمد
		آشنایی با مشاغل مختلف
		روش‌های افزایش درآمد و فرصت‌های شغلی (تجربه، آموزش و مهارت)
		کارآفرینی برای کسب درآمد
		مالیات
		آشنایی با برنامه‌های تامین اجتماعی
		ملاک‌های انتخاب شغل
		مهارت‌آموزی بر اساس علائق فردی
		عوامل موثر بر درآمد (مانند شرایط اقتصادی و بازار کار)
		مبادله پول
	مدیریت پول	مفاهیم کمبود، انتخاب و هزینه
	و	نقش تبلیغات و فشار اجتماعی برای خرج کردن
	پس‌انداز	یادگیری اصول اولیه برنامه‌ریزی و بودجه بندی

مقوله اصلی (ابعاد)	کدهای محوری (مقوله‌های فرعی)	کدهای باز (شاخص‌ها)
		اولویت‌بندی خواسته‌ها و نیازها
		شیوه‌های پرداختی برای کالاها و خدمات و تحلیل و مقایسه آنها
		آشنایی با شیوه‌ها و دلایل پس‌اندازکردن
		خدمات بانکی
	سرمایه‌گذاری مالی	درک تفاوت‌های پس‌انداز و سرمایه‌گذاری مالی
		انواع سرمایه‌گذاری‌های مالی
		محاسبه نرخ بازده سرمایه‌گذاری‌های مالی
	مدیریت خطر	آشنایی با مفهوم ریسک و ریسک مالی
		روش‌های محافظت یا کاهش ریسک
		بیمه و حق بیمه
	مدیریت اعتبار	مدیریت پرداخت
	و	مدیریت هزینه
	بدهی	وام و بهره وام

۳- نحوه سازماندهی فعالیت‌های یاددهی و یادگیری برنامه درسی سواد مالی دوره ابتدایی

کدام است؟

آموزش مالی فرآیند انتقال اطلاعات و دستورالعمل برای افراد در جهت تقویت دانش و درک آنها در مورد مفاهیم مالی و محصولات مالی است. علاوه بر توسعه مهارت، به افراد کمک می‌کند تا اعتماد به نفس لازم را برای عمل در تصمیم‌گیری آگاهانه به دست آورند. هدف نهایی این است که اطمینان حاصل شود که افراد به نفع بهزیستی مالی خود اقدام به عمل می‌کنند (میشرا و کومار، ۲۰۱۹). در جدول ۴ کدهای باز و محوری مربوط به روش‌های یاددهی و یادگیری ارائه شده است.

جدول ۴. شاخص‌ها و مقوله‌های مربوط به روش

مقوله‌های اصلی (ابعاد)	کدهای محوری (مقوله‌های فرعی)	کدهای باز (شاخص‌ها)
روش	روش	بارش مغزی
روش	مشارکتی	بحث گروهی (کاربرد روش‌های مساله‌مدار و تشویق دانش‌آموزان به مشارکت در بحث)
	روش مستقیم	سخنرانی
	روش غیرمستقیم	پرسش و پاسخ طرح مفاهیم عینی در آموزش‌های مالی استفاده از داستان و ادبیات کودکانه، ترانه، ضرب‌المثل مطالعه موردی و تحلیل وضعیت تبیین قابلیت‌های شخصی مورد نیاز حضور در موقعیت‌های واقعی تعامل با اصناف و مشاغل مختلف و افزایش تعاملات اجتماعی ایفای نقش و نمایش خلاق بازی آموزشی شبیه‌سازی موقعیت‌های واقعی تمرین‌های روزانه حل مساله شناخت توانایی‌های خود آموزش براساس فرایند پروژه و پژوهش‌های فردی و گروهی کاربرد وسایل آموزشی مانند بازی کامپیوتری، نرم‌افزارهای موبایلی، اسلاید و ... دسترسی به اینترنت
	یادگیری عمیق مشاهده‌ای روش تجربی یادگیری فعال	
	روش‌های دیداری و شنیداری	

۴- با کدام روش‌ها می‌توان از بهره‌وری آموزش سواد مالی اطمینان حاصل کرد؟

از طریق ارزشیابی می‌توان از بهره‌وری آموزش سواد مالی اطمینان حاصل کرد. در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی، همکاری و مشارکت دانش‌آموزان و تاکید بر رویکرد فرایندی و مستمر

ارزیابی فعالیت‌های یاددهی-یادگیری و غیره از اصول ارزشیابی برنامه درسی است (بیگی، رضازاده بهادران، خسروی بابادی و پوشنه، ۱۴۰۰). در جدول ۵ کدهای باز و محوری مربوط به روش‌های ارزشیابی ارایه شده‌است.

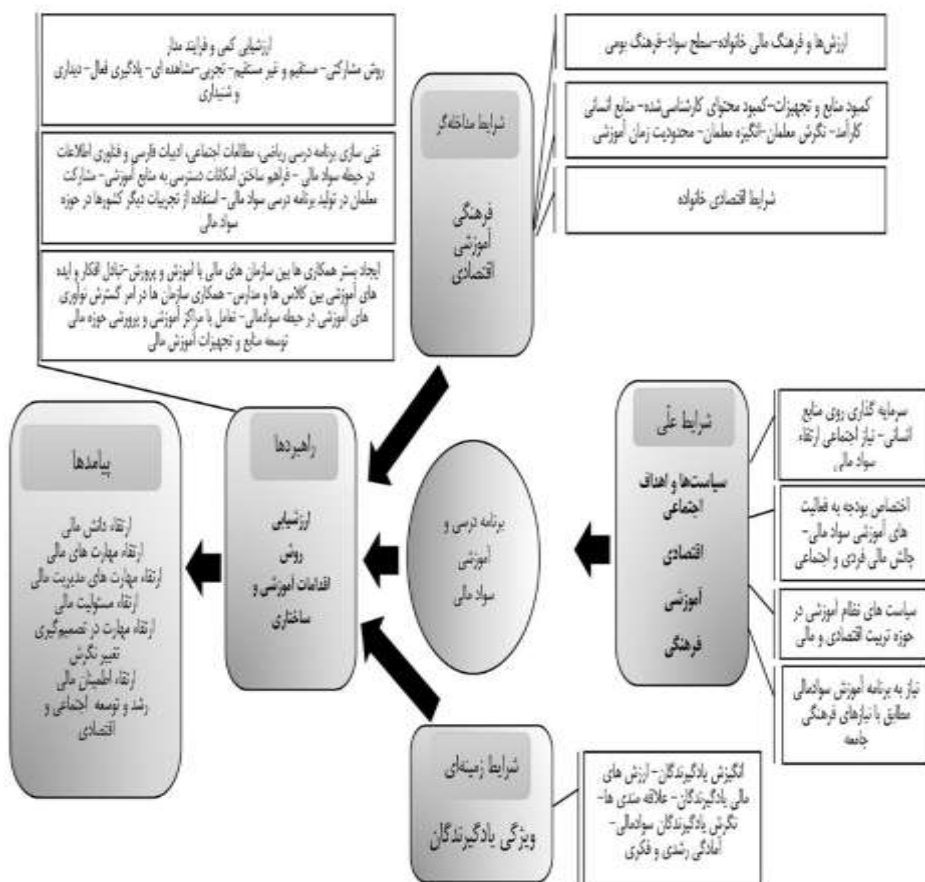
جدول ۵. شاخص‌ها و مقوله‌های مربوط به ارزشیابی

مقوله‌های اصلی (ابعاد)	کدهای محوری (مقوله‌های فرعی)	کدهای باز (شاخص‌ها)
ارزشیابی	ارزیابی کمی	ارزیابی میزان آشنایی با مفاهیم
	ارزیابی پروژه	ارزیابی پروژه یا پژوهش کلاسی
	ارزیابی فرایندمدار با فهرست مشاهدات	ارزیابی تفکر انتقادی جهت تصمیم‌گیری مالی موثر
		ارزیابی مهارت بودجه‌بندی
		ارزیابی مهارت و توانمندی کار با ابزارهای کمک آموزشی و ابزارهای مالی
		توانایی تحلیل و نقد اهداف، مسائل و فعالیت‌های مالی
		نقد ارزش‌ها و نگرش‌های مالی
	پوشه کارنما	پوشه فعالیت

۵-الگوی برنامه درسی معتبر جهت آموزش سواد مالی در دوره ابتدایی چگونه است؟

در مرحله کدگذاری گزینشی، پس از تعیین مقوله محوری، سایر مقوله‌ها حول آن مشخص شدند و الگوی برنامه درسی سواد مالی دوره ابتدایی بر اساس طرح نظریه داده بنیاد طراحی شد (شکل ۱).

طراحی الگوی برنامه درسی سواد مالی برای دانش آموزان دوره ابتدایی

شکل ۱. الگوی برنامه درسی سواد مالی دوره ابتدایی بر اساس نظریه داده بنیاد

مهرمحمدی و امین خدقی (۱۳۸۸) با توجه به معیار تبیینی یا تجویزی بودن ایده‌ها، آنها را به نظریه‌های هنجاری و توصیفی دسته‌بندی کرده و براین باورند این دو نظریه از یک دیگر تأثیر می‌پذیرند و نوعی تعامل میان آنها برقرار است. بنابراین در مدل‌های تبیینی/هنجاری در پی مستدل کردن و توجیه مجموعه‌ای از ارزش‌ها به‌عنوان هدف‌های آموزشی‌اند و در مدل‌های تجویزی/توصیفی به بیان آنچه اتفاق افتاده و چگونگی وقوع آن می‌پردازند؛ بنابراین پس از طراحی مدل تبیینی برنامه درسی سواد مالی، با پاسخگویی به دو پرسش مهم چه چیزی و چگونه اتفاق می‌افتد؟ مدل تجویزی/توصیفی برنامه درسی سواد مالی در شکل ۲ ارائه شد.

شکل ۲. الگوی برنامه درسی سواد مالی دوره ابتدایی بر اساس نظریه تایلر

بحث و نتیجه‌گیری

مقاله حاضر با هدف طراحی برنامه درسی سواد مالی برای دوره ابتدایی انجام شد. بر اساس یافته‌های مقاله حاضر، اهداف آموزش سواد مالی برای دوره ابتدایی عبارتند از: ارتقاء دانش مالی، ارتقاء مهارت‌های مالی، ارتقاء مهارت‌های مدیریت مالی، ارتقاء مسئولیت مالی، ارتقاء مهارت در تصمیم‌گیری و ارتقاء اطمینان مالی. این یافته با یافته‌های پژوهشگران دیگر که اهداف آموزش سواد مالی را ارتقاء دانش و مهارت می‌دانند (ری، دیو و یاداو، ۲۰۱۹؛ قندهاری و همکاران، ۱۳۹۸؛ ممشلی، ۱۳۹۲) همسویی دارد. به باور ری و همکاران (۲۰۱۹) سواد مالی شامل توانایی و اطمینان فرد برای استفاده از دانش مالی جهت تصمیم‌گیری‌های مالی است و هر دو بعد دانش و کاربرد دانش را دربردارد. یافته‌های مقاله حاضر همسو با نتایج قندهاری و همکاران (۱۳۹۸) است که نشان داده‌اند کشورهای اسکاتلند، چین و استرالیا در اهداف تربیت اقتصادی در دو حیطه دانش و مهارت اشتراک دارند. همچنین نتایج پژوهش ممشلی (۱۳۹۲) نشان داد درک حقوق و مسئولیت‌ها و ارتقاء دانش و مهارت مالی شخصی از اهداف طراحی برنامه درسی سواد مالی است. اهداف مشخص شده در مقاله حاضر، با اهداف و ساحت‌های ششگانه تعلیم و تربیت و ارزش‌های تعیین‌شده در مبانی نظری تحول بنیادین آموزش و پرورش ایران مانند درک مفاهیم پایه اقتصاد، کاربرد روش‌های مصرف بهینه در زندگی، مسئولیت‌پذیری و انضباط مالی نیز همسویی دارد (به نقل از موسی‌پور، ۱۳۹۸). بنابراین از آنجا که رشد و توسعه اجتماعی و اقتصادی به کسب و به کارگیری دانش و مهارت اقتصادی و مالی افراد جامعه وابستگی دارد؛ برنامه درسی سواد مالی با هدف افزایش دانش و مهارت مالی دانش‌آموزان می‌تواند در این امر موثر باشد.

در زمینه مفاهیم الگوی برنامه درسی سواد مالی دوره ابتدایی، یافته‌های مقاله حاضر مفاهیم را به شرح زیر مشخص کرد: درآمدها و حرفه‌ها، مدیریت پول و پس‌انداز، سرمایه‌گذاری مالی، مدیریت خطر، مدیریت اعتبار و بدهی؛ که با نتایج پژوهش‌های دیگر (میشرا و کومار، ۲۰۱۹؛ اماگیر و همکاران، ۲۰۱۸؛ احمدی و همکاران، ۱۳۹۴؛ پیغامی و تورانی، ۱۳۹۰) همسو است. میشرا و کومار (۲۰۱۹) در دسته بندی سواد مالی، به مولفه‌های زیر اشاره کرده‌اند: درک مالی، مدیریت پول، صلاحیت مالی (نگرش به پول، پس‌انداز و سرمایه‌گذاری)، مسئولیت مالی (توانایی انتخاب زندگی شخصی، درک حقوق و مسئولیت‌ها)،

هزینه و بدهی، مدیریت خطر، مدیریت بدهی و مدیریت پس انداز. که با مفاهیم مشخص شده در مقاله حاضر همسویی دارند. همسو با مفاهیم شناسایی شده در مقاله حاضر، بررسی اماگیر و همکاران (۲۰۱۸) در زمینه برنامه‌های آموزش سواد مالی در کشورهای مختلف نیز نشان داد عناصر اصلی برنامه‌های آموزش مالی در کشورهای آمریکا، ایتالیا، برزیل، غنا عبارتند از دانش و درک برنامه‌ریزی و بودجه، کسب درآمد و شغل، پس انداز و سرمایه‌گذاری، هزینه و اعتبار و خدمات بیمه‌ای و بانکی و غیره. احمدی و همکاران (۱۳۹۴) نیز مولفه‌های سواد مالی را در سه طبقه درآمد و حرفه‌ها، برنامه‌ریزی و مدیریت پول و مدیریت اعتبار و بدهی دسته‌بندی کرده‌اند. براساس یافته‌های پژوهش حاضر، مفاهیم آموزش سواد مالی باید به صورت تلفیقی در دروس دوره ابتدایی تلفیق شوند. که با یافته‌های قندهاری و همکاران (۱۳۹۸) همسو است که نشان داد در زمینه شیوه سازماندهی، تلفیق درون موضوعات درسی مختلف به ویژه درس مطالعات اجتماعی به منزله موضوع درسی مشترک میان کشورها مطرح است.

در زمینه روش‌های یادگیری برنامه درسی سواد مالی در دوره ابتدایی، روش‌هایی مانند روش مشارکتی، مستقیم و غیر مستقیم، تجربی، مشاهده‌ای، یادگیری فعال و دیداری و شنیداری به دست آمد. مصادیقی مانند بارش مغزی، بحث‌گروهی، استفاده از داستان و ادبیات کودکان، ترانه، ضرب‌المثل، حضور در موقعیت‌های واقعی، بازی آموزشی، ایفای نقش و نمایش خلاق، کاربرد وسایل آموزشی مانند بازی کامپیوتری، نرم افزارهای موبایلی، اسلاید و غیره شناسایی شد. نتایج مقاله حاضر با یافته‌های پژوهش سریا و همکاران (۲۰۲۰)، بتی و همکاران (۲۰۲۰) اماگیر و همکاران (۲۰۱۸)، بلو، اوبرین و ماکار (۲۰۱۸)، قندهاری و همکاران (۱۳۹۸) حمایت می‌شود. به عنوان نمونه بتی و همکاران (۲۰۲۰) و اماگیر و همکاران (۲۰۱۸) آموزش تجربی را راهبردی کاربردی برای آموزش سواد مالی در مقاطع پایین تحصیلی می‌دانند. یافته‌های قندهاری و همکاران (۱۳۹۸) در زمینه فرصت‌های یادگیری بر استفاده از روش‌های فعالیت-محور، کاوشگری، پرسشگری و مناظره همراه با فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات تأکید کرده‌است. به نظر می‌رسد فرصت‌های یادگیری مشارکتی، تجربی، مشاهده‌ای و غیره، برقراری پیوند با تکالیف و در نظر گرفتن تأثیر تصمیمات مالی بر دیگران رویکردی

طراحی الگوی برنامه درسی سواد مالی برای دانش آموزان دوره ابتدایی

برای آموزش سواد مالی را فراهم می‌سازد که در آموزش سواد مالی به کودکان باید مدنظر قرار بگیرند.

در نهایت برای عنصر ارزشیابی در مقاله حاضر، روش‌های ارزشیابی کمی، ارزیابی پروژه یا پژوهش کلاسی، ارزشیابی فرایند محور با فهرست مشاهدات و پوشه کارنما شناسایی شد. این بخش از یافته‌ها نیز با پژوهش‌ها (لوساردی و میچل، ۲۰۱۱؛ بندک، ۱۳۹۳) حمایت می‌شود. لوساردی و میچل (۲۰۱۱) نیز بر این باورند برای ارزشیابی سواد مالی باید چهار اصل سادگی، مرتبط بودن، موجز بودن و ظرفیت تمایزگذاری رعایت شود. بدین منظور پرسش‌ها باید مفاهیم پایه یا الفبای مالی را مورد ارزیابی قرار دهند و به تصمیم‌گیری‌های روزمره زندگی مرتبط باشند؛ بنابراین ارزیابی میزان آشنایی با مفاهیم به شیوه کمی، ارزشیابی فهرست مشاهدات شامل ارزیابی تفکر انتقادی جهت تصمیم‌گیری مالی موثر، ارزیابی مهارت بودجه بندی، ارزیابی مهارت و توانمندی کار با ابزارهای کمک آموزشی و ابزارهای مالی، ارزیابی توانایی تحلیل و نقد اهداف، مسائل و فعالیت‌های مالی، ارزیابی توانایی نقد ارزش‌ها و نگرش‌های مالی و ارزیابی پوشه فعالیت می‌تواند در زمینه ارزشیابی سواد مالی دانش‌آموزان ابتدایی راهگشا باشد.

بر اساس الگوی تبیینی پژوهش حاضر که بر اساس نظریه داده‌بنیاد طراحی شد، برنامه درسی سواد مالی در پاسخ به نیاز به برنامه آموزش سواد مالی مطابق با نیازهای فرهنگی جامعه و همگام با سیاست‌های نظام آموزشی در حوزه تربیت اقتصادی و مالی طراحی می‌شود. ویژگی یادگیرندگان همراه با عوامل و زیرساخت‌های فرهنگی، آموزشی و مدیریتی با مصادیقی مانند ارزش‌ها و فرهنگ مالی خانواده، فرهنگ بومی منطقه، سطح سواد خانواده و غیره بر راهبردهای اجرایی برنامه درسی سواد مالی اثر می‌گذارند. همسو با یافته‌های مقاله حاضر یافته‌های میرز (۲۰۲۰) نیز نشان داده است علاقه به امور مالی شخصی با سواد مالی فرد در ارتباط است و سطح اقتصادی و اجتماعی خانواده بر سطح سواد مالی دانش‌آموزان اثر دارد. جیارمان، جامبوناتان و آدسانیا (۲۰۱۹) نیز در نظر نگرفتن مسائل فرهنگی در آموزش سواد مالی و طراحی استانداردها را از موانع آموزش سواد مالی می‌دانند و معتقدند سواد مالی و آمادگی معلم تا حدودی به فرهنگ، خانواده و جامعه وابسته است. ارزش‌های شخصی به

شدت بر اهداف و تصمیمات مالی تأثیر می‌گذارد. سیستم ارزشی فرد به شدت تحت تأثیر فرهنگی است که در آن رشد می‌کند. بنابراین معلمان باید مفاهیم شخصی و فرهنگی را در زمینه آموزش مفاهیم مالی در نظر بگیرند (جیارامان و همکاران، ۲۰۱۹).

در این الگو همچنین بر نقش منابع انسانی کارآمد، نگرش و انگیزه معلمان تأکید شده‌است. بلو، گروتنبوئر و بریمبل (۲۰۱۴) مهارت و سواد مالی بالای معلم‌ها در پرورش هویت مالی دانش‌آموزان آنها را مهم و برجسته می‌دانند. پژوهشگران بر این امر اتفاق نظر دارند که عملکرد معلم از جمله تسلط بر مطالب می‌تواند بر نتایج یادگیری دانش‌آموزان و انگیزش آنها تأثیر بگذارد (سریا و همکاران، ۲۰۲۰). همسو با این یافته‌ها موسی پور (۱۳۹۵) نیز معتقد است نیروی انسانی مجری برنامه، از سویی باید دانش و مهارت کافی برای اجرای برنامه داشته باشد و از سوی دیگر باید نسبت به برنامه نگرش مثبتی داشته باشد.

طبق الگوی تبیینی محدودیت زمان آموزشی یکی از مصادیق شناسایی شده در بخش موانع بود که با یافته‌های پژوهشی توتنهاگن و همکاران (۲۰۱۵) حمایت می‌شود. براساس یافته‌های آنها یکی از موانع دوره‌های آموزش سواد مالی این است که برنامه درسی کلی در اکثر مدارس ابتدایی متمرکز بر استانداردهای یادگیری ریاضی و زبان است و این برنامه‌ها زمان کمی برای مباحث دیگر در برنامه درسی باقی می‌گذارد (توتنهاگن و همکاران، ۲۰۱۵). میرز (۲۰۲۰) معتقد است تلفیق آموزش‌های سواد مالی در برنامه‌های درسی دیگر می‌تواند در برطرف نمودن این مشکل کارساز باشد. قجری و همکاران (۱۳۹۹) نیز تأکید کرده‌اند جهت برطرف ساختن خلاء پرورش دانش‌آموزان خلاق و کارآفرین، رویکردها به برنامه درسی باید تلفیقی باشد. از این‌رو الگوی برنامه درسی سواد مالی در پژوهش حاضر تحت «رویکرد تلفیقی» طراحی شد که می‌تواند به عنوان الگویی در نظر گرفته شود که مباحث مالی در دروس مختلف دوره ابتدایی تلفیق شوند.

در الگوی تبیینی پژوهش حاضر بر ویژگی یادگیرندگان مانند انگیزش، نگرش و ارزش‌های مالی یادگیرندگان، علاقه‌مندی‌ها و آمادگی رشدی و فکری تأکید شده است که با تأکید توتنهاگن و همکاران (۲۰۱۵) بر همسویی برنامه درسی با علایق و انگیزه‌های دانش‌آموزان همخوان است. صاحب‌نظران بر این باورند در نظر نگرفتن شخصیت، نیازها و

علاقه‌مندی‌های یادگیرندگان، عدم انطباق با واقعیت‌های زندگی فردی و اجتماعی آن‌ها از کاستی‌های برنامه‌های درسی متداول و سنتی به‌شمار می‌روند (ملکی، ۱۳۹۸؛ محمدی‌مهر و فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۹)؛ بنابراین در طراحی برنامه درسی سواد مالی توجه به ویژگی‌های دانش‌آموزان مورد توجه قرار گرفت. همچنین میرز (۲۰۲۰) علاقه به دانش و سواد مالی را یکی از عوامل موثر بر آموزش سواد مالی می‌داند و معتقد است علاقه به امور مالی شخصی با اثرگذاری بر مطالعات خارج از کلاس درس بر سواد مالی دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارد.

براساس الگوی تبیینی مقاله حاضر، غنی‌سازی برنامه درسی ریاضی، مطالعات اجتماعی، ادبیات فارسی و فناوری اطلاعات در حیطه سواد مالی، فراهم ساختن امکانات دسترسی به منابع آموزشی، مشارکت معلمان در تولید برنامه درسی سواد مالی، ایجاد بستر همکاری‌ها بین سازمان‌های مالی با آموزش و پرورش، تبادل افکار و ایده‌های آموزشی بین کلاس‌ها و مدارس، همکاری سازمان‌ها در امر گسترش نوآوری‌های آموزشی در حیطه سواد مالی، تعامل با مراکز آموزشی و پرورشی حوزه مالی و توسعه منابع و تجهیزات آموزش مالی از جمله راهبردهای شناسایی شده برای برنامه درسی سواد مالی به‌شمار می‌آیند. در این راستا، موسی‌پور (۱۳۹۵) نیز بر توجه به آمادگی اجتماعی، امکانات، نیروی انسانی و نظارت برای اجرای برنامه درسی تأکید کرده‌است؛ در زمینه آمادگی اجتماعی، تغییر باورها و نگرش مردم از طریق آگاهی دادن به آنها و مشارکت انجام می‌شود. در بحث امکانات، تهیه، تولید، توزیع مناسب امکانات و تدارک به موقع آنها اهمیت زیادی دارد.

الگوی کلی پژوهش بر اساس نظریه تایلر نشان می‌دهد اجرای برنامه درسی سواد مالی، مستلزم توجه همه‌جانبه به عناصر برنامه درسی مانند اهداف، محتوا، روش و ارزشیابی است. این عناصر در یک فرایند چرخشی از هدف شروع شده و پس از گذار از محتوا و روش به ارزشیابی می‌رسند. با بازخورد حاصل از ارزشیابی اهداف و محتوا مورد بازنگری قرار می‌گیرند. آموزش سواد مالی در یک کلاس درس ابتدایی گامی در جهت آموزش مهارت زندگی به مصرف‌کنندگان کوچکی است که به زودی در قامت جوانان به طور مستقل با نیاز به تصمیم‌گیری در مسائل مالی روبرو می‌شوند (گلد، ۲۰۱۸). دستیابی به این اهداف و شایستگی‌های مورد انتظار، مستلزم توجه به نظام آموزش و پرورش و فراهم ساختن امکانات

آموزشی و غیره است. الگوی طراحی شده که مورد تأیید صاحب‌نظران برنامه درسی قرار گرفت، می‌تواند راهنمای فرایند برنامه‌ریزی، اجرا و ارزشیابی برنامه درسی باشد. با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر، موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

تدوین و طراحی کتاب‌های درسی دوره ابتدایی بر مبنای اهداف استخراج شده حوزه سواد مالی شامل ارتقاء دانش مالی (آگاهی از سازوکار بازار، خدمات مالی و ویژگی‌های آن، فرایند بهره، اجاره، سود، سهام و ...)، ارتقاء مهارت‌های مالی (استفاده بهینه از فناوری‌های جدید، مهارت کارآفرینی و خوداشتغالی، صلاحیت مالی، مهارت کارکردن با موسسات خدمات مالی)، ارتقاء مهارت‌های مدیریت مالی (توانایی قضاوت آگاهانه در امور مالی، برنامه‌ریزی سنجیده در امور مالی، اولویت بندی و بودجه بندی مخارج، توانایی سرمایه گذاری، توانایی تحلیل مسائل مالی شخصی)، ارتقاء مسئولیت مالی (کنترل اطلاعات شخصی و مالی به منظور افزایش ایمنی، درک حقوق و مسئولیت‌ها جهت افزایش مسئولیت‌پذیری مالی)، ارتقاء مهارت در تصمیم‌گیری (قدرت تصمیم‌گیری مالی، مهارت حل مساله مالی، انتخاب و آمادگی شغلی، دریافت اطلاعات مالی از منابع مختلف و ارزیابی آن‌ها، تفکر انتقادی و استدلال تحلیلی)، ارتقاء اطمینان مالی (تقویت اعتماد به نفس برای مدیریت امور مالی، پرورش ظرفیت‌ها و شایستگی‌های مالی).

تدوین محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی در راستای افزایش سواد و مهارت‌های مالی که شامل مفاهیم کلی و جزئی زیر می‌شود: درآمدها و حرفه‌ها (آشنایی با روش‌های کسب درآمد، مشاغل مختلف، روش‌های افزایش درآمدها و فرصت‌های شغلی، کارآفرینی، مالیات، برنامه‌های تامین اجتماعی، ملاک‌های انتخاب شغل، مهارت‌آموزی بر اساس علایق فردی، عوامل موثر بر درآمد، مبادله پول)، مدیریت پول و پس‌انداز (مفاهیم کمبود، انتخاب و هزینه، نقش تبلیغات و فشار اجتماعی، اصول اولیه برنامه‌ریزی و بودجه بندی، اولویت بندی خواسته‌ها و نیازها، شیوه‌های پرداختی برای کالاها و خدمات و مقایسه آنها، شیوه‌ها و دلایل پس‌انداز کردن، خدمات بانکی)، سرمایه‌گذاری مالی (درک تفاوت‌های پس‌انداز و سرمایه‌گذاری مالی، انواع سرمایه‌گذاری و محاسبه نرخ بازده)، مدیریت خطر (آشنایی با مفهوم

طراحی الگوی برنامه درسی سواد مالی برای دانش آموزان دوره ابتدایی

خطر، روش‌های محافظت یا کاهش ریسک، بیمه و حق بیمه)، مدیریت اعتبار و بدهی (مدیریت پرداخت و هزینه، وام و بهره وام).

استفاده از فعالیت‌های یاددهی-یادگیری شامل روش مشارکتی (بارش مغزی، بحث گروهی)، روش مستقیم (سخنرانی، پرسش و پاسخ)، روش غیرمستقیم (داستان و ادبیات کودکانه، ترانه، ضرب المثل، تحلیل وضعیت)، یادگیری عمیق (تبیین قابلیت‌های شخصی مورد نیاز)، یادگیری مشاهده‌ای (حضور در موقعیت‌های واقعی، تعامل با اصناف و مشاغل مختلف و افزایش تعاملات اجتماعی)، روش تجربی (ایفای نقش و نمایش خلاق، بازی آموزشی، شبیه سازی موقعیت‌های واقعی)، یادگیری فعال (تمرین‌های روزانه، حل مساله، شناخت توانایی‌های خود، آموزش براساس فرایند پروژه و پژوهش‌های فردی و گروهی)، روش‌های دیداری و شنیداری (دسترسی به اینترنت، کاربرد وسایل آموزشی مانند بازی کامپیوتری، اسلاید و...).

کاربرد روش‌های ارزشیابی آثار برنامه درسی سواد مالی بر رفتار شاگردان دوره ابتدایی به شرح زیر: ارزشیابی کمی، ارزیابی پروژه یا پژوهش کلاسی، ارزشیابی فرایند محور با فهرست مشاهدات و پوشه کارنما.

همچنین پیشنهاد می‌شود استانداردهای ملی آموزش سواد مالی شخصی تدوین شده، برای سنجش و ارزشیابی برنامه درسی سواد مالی نظام مشخصی طراحی شود و موانع و مشکلات موجود در مسیر اجرای برنامه درسی سواد مالی متناسب با ساختار آموزش و پرورش و ویژگی‌های فرهنگی کشور مورد بررسی قرار گیرد. پیشنهاد می‌شود دروس دوره ابتدایی مورد بازبینی قرار گرفته و برنامه درسی ریاضی، مطالعات اجتماعی، ادبیات فارسی و فناوری اطلاعات در حیطه سواد مالی غنی‌تر شوند و بستر همکاری‌ها بین سازمان‌های مالی با آموزش و پرورش فراهم شود. همچنین با توجه به نقش مهم معلمان در آموزش سواد مالی و تاثیر سطح سواد مالی آنها در اثربخشی آموزش سواد مالی پیشنهاد می‌شود نیروی انسانی برای آموزش موثر برنامه درسی سواد مالی تربیت شود.

منابع

- احمدی، غلامعلی؛ امام جمعه، سیدمحمدرضا؛ علیزاده کنتلوئی، لیلا. (۱۳۹۴). بررسی میزان توجه به مولفه‌های سواد مالی و اقتصادی در محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی. **پژوهش در برنامه ریزی درسی (دانش و پژوهش در علوم تربیتی-برنامه ریزی درسی)**. ۲۰ (۴۷): ۱۷۹-۱۹۲.
- ادیب‌منش، مرزبان؛ صدر، آمنه. (۱۴۰۰). طراحی الگوی مطلوب برنامه درسی ارتقای مهارت‌های زندگی دانش آموزان دوره ابتدایی. **فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران**. ۶۲: ۲۲۳-۲۵۶.
- استراوس، انسلم و کوربین، جولیت. (۱۳۹۸). مبانی پژوهش کیفی: فنون و مراحل تولید نظریه زمینه ای. (ترجمه ابراهیم افشار). **نشر نی**.
- بندک، موسی. (۱۳۹۳). طراحی الگوی مطلوب برنامه درسی آموزش مهارت‌های زندگی دوره ابتدایی. پایان نامه دکتری. دانشگاه علامه طباطبائی.
- بیگی، نفیسه؛ رضازاده بهادران، حمیدرضا؛ خسروی بآبادی، علی اکبر؛ پوشنه، کامبیز. (۱۴۰۰). طراحی و اعتباریابی میدانی الگوی اجرای ارزشیابی پیشرفت تحصیلی در دوره ابتدایی. **مطالعات برنامه درسی ایران**. ۱۶ (۶۲): ۸۳-۱۱۰.
- پیغامی، عادل؛ تورانی، حیدر. (۱۳۹۰). نقش برنامه درسی اقتصاد در برنامه تعلیم و تربیت رسمی و عمومی دنیا، ارائه یک برنامه عمل برای یک برنامه درسی مغفول. **فصلنامه نوآوری‌های آموزشی**. ۳۷: ۳۱-۵۲.
- خدارحمی، مریم؛ ملکی، حسن. (۱۳۹۴). بررسی رابطه تعاملی جامعه و مدرسه در برنامه درسی دوره متوسطه. **مطالعات برنامه درسی ایران**. ۱۰ (۳۹): ۱۵۵-۱۸۲.
- دانایی فرد، حسن؛ امامی، سید مجتبی. (۱۳۸۶). استراتژی‌های پژوهش کیفی: تأملی بر نظریه‌پردازی داده‌بنیاد. **اندیشه مدیریت**. ۲: ۶۹-۹۷.
- دیانتی دیلمی، زهرا؛ حنیفه زاده، محمد. (۱۳۹۴). بررسی سطح سواد مالی خانواده‌های تهرانی و عوامل مرتبط با آن. **دانش مالی تحلیل اوراق بهادار (مطالعات مالی)**. ۸ (۲۶): ۱۱۵-۱۳۹.
- روشندل، آرمان؛ امیری، هادی؛ طغیانی، مهدی. (۱۳۹۷). سواد مالی و ضرورت سنجش آن در نظام نوین آموزشی: مطالعه موردی شهرضا. **رویکردهای نوین آموزشی**. ۱۳: ۶۷-۸۶.

طراحی الگوی برنامه درسی سواد مالی برای دانش آموزان دوره ابتدایی

سلیمی پور، مهدی. (۱۳۹۲). سواد مالی دانش آموزان مقطع متوسطه. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد یزد.

فیروزیان، اطهر؛ گویا، زهرا. (۱۳۹۷). راه سواد مالی از سواد ریاضی می‌گذرد. رشد آموزش ریاضی. ۲: ۲۸-۳۳.

قجری، ناصر؛ مزیدی، محمد؛ شمشیری، بابک. (۱۳۹۹). واکاوی و فهم اهم چالش‌ها و موانع عملی پیش رو در تحقق سند تحول بنیادین با تمرکز بر زیرنظام‌های اصلی آن. پژوهش‌های برنامه درسی. ۱۰(۱)، ۱-۳۳.

قندهاری، آزاده؛ مهرمحمدی، محمود؛ طلایی، ابراهیم؛ فرجی دیزجی، سجاد. (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی تلفیق تربیت اقتصادی در برنامه درسی دوره ابتدایی در کشورهای اسکاتلند، چین و استرالیا و ارائه دلالت‌هایی برای تربیت اقتصادی در ایران. فصلنامه علمی - پژوهشی تعلیم و تربیت. ۳۵ (۳): ۵۹-۷۸.

گویا، زهرا؛ فیروزیان، اطهر؛ غلام‌آزاد، سهیلا. (۱۳۹۸). ارتقای سواد مالی و تصمیم‌گیری مالی از طریق برنامه درسی ریاضی مدرسه‌ای. مطالعات برنامه درسی ایران. ۱: ۵۴-۳۶.

لویمی، حسن. (۱۳۹۶). بررسی وضعیت سواد مالی دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر اهواز و آرایه راهکارهایی برای ارتقای آن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه ایلام.

محمدی مهر، مزگان؛ فتحی واجارگاه، کوروش. (۱۳۸۹). ارائه یک مدل الگوی تلفیق میان رشته‌ای در طراحی برنامه‌های درسی. مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی. ۸: ۱۹-۳۸.

ملکی، حسن. (۱۳۹۸). مقدمات برنامه‌ریزی درسی. تهران: سمت.

ممشلی، محمد. (۱۳۹۲). نیازسنجی برنامه درسی سواد مالی در آموزش و پرورش دوره ابتدایی به قصد طراحی برنامه درسی از دیدگاه اساتید برنامه درسی و کارشناسان مالی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبائی.

موسی‌پور، نعمت اله. (۱۳۹۸). برنامه‌ریزی درسی برای معلمان. قم: بیان روشن.

مهرمحمدی، محمود؛ امین خندقی، مقصود. (۱۳۸۸). مقایسه ایدئولوژی‌های برنامه درسی آیزنر با میلر: نگاهی دیگر. مطالعات تربیتی و روانشناسی. ۳۵: ۲۷-۴۶.

- Amagir, A., Groot, W., Maassen van den Brink, H., & Wilschut, A. (2018). A review of financial-literacy education programs for children and adolescents. **Citizenship, Social and Economics Education**, 17(1), 56-80.
- Batty, M., Collins, J. M., & Odders-White, E. (2015). Experimental evidence on the effects of financial education on elementary school students' knowledge, behavior, and attitudes. **Journal of Consumer Affairs**, 49(1), 69-96.
- Batty, M., Collins, J. M., O'Rourke, C., & Odders-White, E. (2020). Experiential financial education: A field study of my classroom economy in elementary schools. **Economics of Education Review**, 102014.
- Blue, L. E., O'Brien, M., & Makar, K. (2018). Exploring the classroom practices that may enable a compassionate approach to financial literacy education. **Mathematics Education Research Journal**, 30(2), 143-164.
- Blue, L., Grootenboer, P., & Brimble, M. (2014). Financial literacy education in the curriculum: Making the grade or missing the mark?. **International Review of Economics Education**, 16, 51-62.
- Carlson, E. (2020). An Analysis of the Relationships between State Mandates for Financial Education and Young Adults' Financial Literacy and Financial Capability. **Electronic Theses and Dissertations**, 2020-. 24. <https://stars.library.ucf.edu/etd2020/24>.
- Cerya, E., Tasman, A., & Rahmi, E. (2020, March). Fillecyca (Financial Literacy) Board: Analysis of Media Development Needs from the Teacher's Perspective in Understanding Financial Literacy Early. In **4th Padang International Conference on Education, Economics, Business and Accounting (PICEEBA-2 2019)** (pp. 509-515). Atlantis Press.
- Coda Moscarola, F., & Kalwij, A. (2018). How informal education affects the financial literacy of primary school children developed in a formal educational program (No. 185). **Center for Research on Pensions and Welfare Policies**, Turin (Italy).
- Go, C. G., Varcoe, K., Eng, T., Pho, W., & Choi, L. (2012). Money savvy youth: Evaluating the effectiveness of financial education for fourth and fifth graders. San Francisco, CA: **Federal Reserve Bank of San Francisco**.

- Gold, L. A. (2018). Financial literacy in the elementary classroom: Integrate not recreate. **Ohio Journal of School Mathematics**, 79(1).38-42.
- Jayaraman, J. D., Jambunathan, S., & Adesanya, R. (2019). Financial literacy and classroom practices among early childhood and elementary teachers in India and the US. **Education** 3-13, 47(6), 746-759.
- Kalwij, A., Alessie, R., Dinkova, M., Schonewille, G., Van der Schors, A., & Van der Werf, M. (2019). The effects of financial education on financial literacy and savings behavior: Evidence from a controlled field experiment in Dutch primary schools. **Journal of Consumer Affairs**, 53(3), 699-730.
- Kourilsky, M. (1977). The kinder-economy: A case study of kindergarten pupils' acquisition of economic concepts. **The Elementary School Journal**, 77(3), 182-191.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2011). Financial Literacy Around the World: An Overview. **Journal of Pension Economics & Finance**, 10 (4): 497–508.
- Meyers, E. (2020). Young Adult Financial Literacy and Its Underlying Factors. <https://digitalcommons.assumption.edu/honorstheses>.
- OECD. (2015). National Strategies for Financial Education. OECD/ INFE Policy Handbook. **OECD Publication**.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2014) PISA 2012 results: Students and money: Financial literacy skills for the 21st century (Vol. VI). In: PISA. Paris: OECD Publishing. Available at: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264208094-en> (accessed 21 July 2020).
- Rai, K., Dua, S., & Yadav, M. (2019). Association of financial attitude, financial behaviour and financial knowledge towards financial literacy: A structural equation modeling approach. **FIIB Business Review**, 8(1), 51-60.
- Sherraden, M. S., Johnson, L., Guo, B., & Elliott, W. (2011). Financial capability in children: Effects of participation in a school-based financial education and savings program. **Journal of Family and Economic Issues**, 32(3), 385-399.
- Totenhagen, C. J., Casper, D. M., Faber, K. M., Bosch, L. A., Wiggs, C. B., & Borden, L. M. (2015). Youth financial literacy: A review of key considerations and promising delivery methods. **Journal of Family and Economic Issues**, 36(2), 167–191.

- Tuong, V., & Doan, M. D. (2020). The Correlation between Financial Literacy and Personal Saving Behavior in Vietnam. **Asian Economic and Financial Review**, 10(6), 590-603.
- Wickens, C. M., & Sandlin, J. A. (2007). Literacy for what? Literacy for whom? The politics of literacy education and neocolonialism in UNESCO-and World Bank-sponsored literacy programs. **Adult Education Quarterly**, 57(4), 275-292.